

АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО МІЖНАРОДНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Нікітенко В.О. (м. Запоріжжя)

Анотація

В статті дається аналіз основних тенденцій розвитку вищої освіти України в процесі вступу до сучасного Європейського освітнього та соціокультурного простору; розглядаються шляхи переходу до інноваційної парадигми освіти задля впровадження сучасних освітніх стандартів; особлива увага приділяється магістерським навчальним програмам.

Ключові слова

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС, ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ, РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА, КРЕДИТНО-МОДУЛЬНА СИСТЕМА, ТРАНСФЕР КРЕДИТІВ

Вступ

Формування спільного освітнього та наукового простору, формування Зони Європейської вищої освіти є необхідною передумовою розвитку нової генерації, яка є здатною керувати оновленою демократичною державою на шляху до сталого економічного розвитку. Одним з головних недоліків системи вищої освіти України є недостатня стимуляція студентів до навчання протягом всього семестру. Подолання цієї проблеми є одним з найважливіших чинників підвищення якості освіти в наших вищих навчальних закладах та наближення до Болонського процесу. Перехід до гуманістично-інноваційної парадигми освіти, впровадження нових освітніх стандартів, введення рівневої системи підготовки фахівців, оновлення змістовної частини навчальних програм є гарантіями переходу до якісно нової системи освіти України [1,19].

Мета статті:

- проаналізувати основні засади Болонського процесу в контексті глобалізації;
- обґрунтувати необхідність переходу до єдиної системи Європейської освіти на прикладі Запорізької державної інженерної академії;
- дати аналіз процесу трансформації освітянського процесу на прикладі Запорізької державної інженерної академії.

Обговорення проблеми

Запровадження кредитно-модульної системи - важливий крок України на шляху приєднання до Болонського процесу. Як відомо, метою цього процесу є забезпечення єдиних стандартів систем вищої освіти європейських країн та, відповідно, підвищення мобільності студентів і

випускників. Під мобільністю студентів розуміється можливість вільного навчання у вузах різних країн за єдиними стандартами.

У XVIII-XIX століттях студенти володіли досить високою мобільністю. Студент міг провчитись рік в Парижі, рік в Санкт-Петербурзі та рік в Москві. Але після Другої світової війни, коли світ розділився на два табори, наші студенти втратили всіляку мобільність. Вона була відсутня навіть в межах самого Радянського Союзу. Для того, щоб перевестися з одного ВНЗ до іншого, потрібні були поважні причини, але просто поїхати, скажімо, до Московського державного університету та послухати лекції відомих професорів було неможливо.

З 1991 року система вищої освіти України була багато в чому змінена. Наприклад, здійснено перехід до двоступеневої системи вищої освіти. Але доволі значна різниця з європейською системою вищої освіти існує й досі. Зокрема, в середньому випускники вітчизняних ВНЗ є фахівцями в більш вузьких галузях, аніж в Європі. Ми можемо мати фахівців з економічного права, господарчого права чи екологічного права, в той час як на Заході випускають просто фахівців з права, які можуть обіймати будь-які посади, пов'язані із вищезазначеними галузями.

Отже, потрібно переходити до єдиної класифікації спеціальностей та професій. Але цього, звісно, недостатньо. Необхідно також мати і спільний зміст підготовки та критерії його якості, а також єдину систему оцінювання знань тих, хто навчається.

Візьмемо за приклад ситуацію, яка склалася в кінці минулого навчального року. За правилами переходу до навчання на наступні освітньо-кваліфікаційні рівні студенти після 4-го курсу, якщо їх середній бал вищий четвірки, мають право навчатися за освітньо-професійною програмою магістра. Що нам робити, якщо 17 студентів отримали диплом з відзнакою, тобто їх середній бал був вищий 4.75, коли ми маємо лише 15 бюджетних місць? Саме тут рейтингова система сталася б у пригоді. Якби студенти після кожного модулю отримували свій рейтинг, то підрахувати 15 найкращих не викликало б жодних труднощів. Поступово таку рейтингову систему ми будемо впроваджувати, та, якщо все піде нормально, вже через декілька років у нас взагалі може не бути сесій. Підсумкова оцінка студентів формуватиметься на основі їхніх рейтингів. На Заході питання рейтингів не є таким актуальним, як у вітчизняних ВНЗ, бо у західних академічних інститутах таких ситуацій не виникає хоча б тому, що отримання вищої освіти в них чи повністю платне, як в США або Англії, чи повністю безкоштовне, як в Німеччині, Швеції та більшості Європейських країн.

Подальші соціально-економічні й політичні зміни в суспільстві, зміцнення державності України, входження її в цивілізоване світове співтовариство неможливі без структурної реформи національної системи вищої освіти, спрямованої на забезпечення мобільності,

працевлаштування та конкурентоспроможності фахівців з вищою освітою.

Однією із передумов входження України до єдиної Європейської зони вищої освіти є реалізація системою вищої освіти України ідей Болонського процесу.

На виконання першочергових завдань, що впливають, з вищезазначеного рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України від 28 лютого 2003р. (протокол №2/3-4) та від 24 квітня 2003р.(протокол № 5/5-4) передбачено проведення з 2003/2004 навчального року педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах 3-4 рівнів акредитації.

Кредитно-модульна система організації навчального процесу (далі КМСОНП) - це модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів).

- Заліковий кредит - це одиниця виміру навчального навантаження необхідного для засвоєння змістових модулів або блоку змістових модулів;

- Модуль - це задокументована завершена частина освітньо-професійної програми (навчальної дисципліни, практики, державної атестації), що реалізується відповідними формами навчального процесу;

- Змістовий модуль - це система навчальних елементів, що поєднана за ознакою відповідності певному навчальному об'єктові.

Метою впровадження КМСОНП є підвищення якості вищої освіти фахівців і забезпечення на цій основі конкурентоспроможності випускників та престижу української вищої освіти у світовому освітньому просторі. Визнання освіти і дипломів є передумовою для створення відкритого Європейського простору освіти і підготовки, де студенти і викладачі можуть прийматися без перешкод. Тому Європейська система трансферу кредитів (ECTS), організованому в рамках програми "Ерасмус" як засіб поліпшення визнання освіти для навчання за кордоном [2, 80].

Основними завданнями КМСОНП є:

- адаптація ідей ECTS до системи вищої освіти України для забезпечення мобільності студентів у процесі навчання та гнучкості підготовки фахівців, враховуючи швидкозмінні вимоги національного та міжнародного ринків праці;

- забезпечення можливості навчання студентів за індивідуальною варіативною частиною освітньо-професійної програми, що сформована за вимогами замовників та побажаннями студента і сприяє його саморозвитку і відповідно підготовці до гідного існування у вільному демократичному суспільстві;

- стимулювання учасників навчального процесу з метою досягнення високої якості вищої освіти;

- унормування порядку надання можливості студенту отримання професійних кваліфікацій відповідно до ринку праці.

Для впровадження КМСОНП вищий навчальний заклад повинен мати такі основні елементи ECTS:

- Інформаційний пакет - загальна інформація про університет, назва напрямів, спеціальностей, спеціалізація спеціальностей, анотації (змістові модулі) із зазначенням обов'язкових та вибіркових курсів, методики й технології викладання, залікові кредити, форми та умови проведення контрольних заходів, система оцінювання якості освіти тощо;

- договір про навчання між студентом та вищим навчальним закладом (напряму, освітньо-кваліфікаційний рівень, порядок і джерела фінансування, порядок розрахунків);

- академічну довідку оцінювання знань, що засвідчує досягнення студента в системі кредитів і за шкалою успішності на національному рівні та за системою ECTS.

Формування індивідуального навчального плану студента здійснюється на підставі переліку змістових модулів (блоків змістових модулів навчальних дисциплін), що сформовані на основі освітньо-професійної програми підготовки і структурно-технологічної схеми підготовки фахівців. Навчальна дисципліна формується як система змістових модулів, передбачених для засвоєння студентом, об'єднаних у блоки змістових модулів-розділи навчальної дисципліни. Реалізація індивідуального навчального плану студента здійснюється протягом часу, який не перевищує передбачуваного терміну навчання. Нормативний термін навчання визначається на підставі галузевих стандартів вищої освіти. Граничний термін може перевищувати нормативний на один рік. Різниця між граничним і нормативним термінами не фінансується з державного бюджету. Індивідуальний навчальний план студента включає нормативні та вибіркові змістові модулі, що можуть поєднуватися у певні навчальні дисципліни.

Нормативні змістові модулі є необхідними для виконання вимог нормативної частини освітньо-кваліфікаційної характеристики. Вибіркові змістові модулі забезпечують підготовку для виконання вимог варіативної частини освітньо-кваліфікаційної характеристики, у тому числі відповідність обсягу підготовки, передбаченому нормативним терміном навчання. Вони дають можливість здійснювати підготовку за спеціалізацією певної спеціальності та сприяють академічній мобільності і поглибленій підготовці в напрямках, визначених характером майбутньої діяльності. Сукупність нормативних змістових модулів визначає обов'язкову складову індивідуального плану студента.

Змістові модулі нормативних навчальних дисциплін гуманітарного та соціально-економічного циклу і природничо-наукового циклу при підготовці студентів на споріднених напрямках повинні бути

уніфікованими в установленому порядку. Індивідуальний навчальний план студента за певним напрямом формується особисто студентом під керівництвом куратора в КМСОНП. При формуванні індивідуального навчального плану студента в наступний навчальний рік враховується фактичне виконання студентом індивідуальних навчальних планів поточного і попередніх навчальних років. Формування індивідуального навчального плану студента за певним напрямом передбачає можливість індивідуального вибору змістових модулів (дисциплін) із дотриманням послідовності їх вивчення відповідно до структурно-логічної схеми підготовки фахівців. При цьому сума обсягів обов'язкових та вибіркових змістових модулів, передбачених для вивчення протягом навчального року, повинна становити не більше 44 кредитів (не менше 60 залікових кредитів). Система дає змогу здійснювати перехід студента в межах споріднених напрямів підготовки (певної галузі знань).

Спорідненість напрямів підготовки визначається спільністю переліку змістових модулів, які відносяться до нормативної складової індивідуального навчального плану студента цих напрямів підготовки, коли різниця між обсягами необхідних змістових модулів може бути засвоєна студентом у межах граничного терміну підготовки. Зарахування змістових модулів (дисциплін), включених в індивідуальний навчальний план, здійснюється за результатами певного виду контролю якості освіти студента протягом навчального року, як правило, без організації заліково-екзаменаційних сесій. Система оцінювання якості освіти студента (зарахування залікових кредитів) має бути стандартизованою та формалізованою. Контроль успішності студента здійснюється з використанням методів і засобів, що визначаються вищим навчальним закладом. Академічні успіхи студента визначаються за допомогою системи оцінювання, що використовується у вищому навчальному закладі, реєструється прийнятим у вищому навчальному закладі чином з обов'язковим переведенням оцінок до національної шкали та шкали ECTS. Оцінки студентів можна виставляти так:

FX - означає: "Незадовільно" - необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання;

F - означає: "Незадовільно" - необхідна значна подальша робота. Державна атестація студентів проводиться відповідно до чинної нормативної бази.

Стипендіальне забезпечення студентів здійснюється за підсумками виконання індивідуального навчального плану, виходячи з основних положень: "Порядку призначення, виплати та розмірів стипендіального забезпечення учнів, студентів, курсантів, слухачів, клінічних ординаторів, аспірантів і докторантів", затвердженого Кабінетом Міністрів України від 08.08.2001 р. № 950.

При перевищенні граничного терміну навчання стипендія студентам не назначається у зв'язку з відсутністю фінансування з бюджету цього етапу навчання.

Надання кваліфікованих консультацій щодо формування індивідуального навчального плану студента, його реалізації протягом усього періоду навчання покладається на куратора.

Куратором може бути науково-педагогічний працівник випускової кафедри, як правило, професор або доцент, ґрунтовно ознайомлений з вимогами відповідних галузевих стандартів вищої освіти. Куратор призначається наказом ректора вищого навчального закладу за поданням декана відповідного факультету. У рамках виконання своїх функцій куратор підпорядкований заступникові декана факультету, який відповідає за формування індивідуального навчального плану студента.

Перевага введення кредитно-модульної системи - посилення мобільності студентів та викладачів. Уведення сумісних та відповідних наукових ступенів та освітньо-кваліфікаційних рівнів сприятиме розвитку міжнародного співробітництва на рівні університетів, інститутів та дозволить студентам продовжувати навчання у будь-якому навчальному закладі у межах спільного освітнього простору. Студенти - українці, які сьогодні опановують науку у країнах ЄС, перетнувши кордон, фактично втратили всі свої дипломи і професійні здобутки, мали все починати з нуля - з підготовчих курсів. Причиною цього було невизнання цими державами вітчизняних документів про освіту. КМСОНП надасть змогу не лише отримувати в українському ВНЗ диплом європейського зразка, але й передбачатиме продовження навчання у іншій країні з урахуванням тих кредитів, що їх було набрано за період вивчення навчальних дисциплін. До того ж кредитно-модульна система дозволяє переводитися з одного факультету до іншого без спеціального складання академічної різниці.

Отже, із запровадженням КМС студент зможе розпочати свою освітню дорогу в Україні, продовжити її приміром, у Німеччині, а диплом бакалавра чи вже й магістра отримати в Англії.

Проте, мало хто зможе, мабуть, дозволити собі такі грандіозні переміщення під час навчального процесу. І причина не у консерватизмі, а у тому, що в період навчання це рідко сприяє продуктивності та набуттю професійних навичок. Скоріше, соціального досвіду, бо значна частина часу і психологічних зусиль буде витрачатися на звикання до нового колективу, нових правил життя і навчання.

КМС - новий етап у співпраці між університетами у науковому плані. А отже, це дозволить розширювати обмін студентами у період практик, викладачами - для проходження стажування. А це - додаткова можливість для української науки "засвітитися", що зумовить зростання затребуваності наших професіоналів на європейському інтелектуальному ринкові. Адже за здібностями ми не гірше, а от фінансування у нас цієї сфери нажалі залишає бажати кращого. По-

рівняймо: в європейському вузі вважається за норму забезпечення комп'ютерами з розрахунку 1 машина на 5-6 студентів, а у нас за велику розкіш у регіонах вважається наявність двох-п'яти комп'ютерних класів на 15-20 тисяч студентів навчального закладу.

Отже, КМС розраховано на тих, хто зможе перемогти інтелектуальні відбір, зарекомендувати себе ще за термін навчання як людина перспективна, працьовита і цілеспрямована. Справжня цінність введення єдиних стандартів освіти якраз у тому, що закінчивши Тернопільський, Київський, Львівський чи Луганський університет, випускник матиме змогу і повне право отримати гідну його знань та умінь в європейських державах. Саме у цьому і полягає головна "родзинка" КМС - отримавши диплом у рідному вузі, молода людина отримує путівку у нормальне життя, де можлива західна кар'єра за фахом.

Єдиною проблемою, яка ще й досі стоїть на заваді нашій працездатності на заході є не низький рівень професійних знань, а рівень володіння нашими студентами іноземними мовами. Як фахівець із викладання іноземних мов маю зазначити, що тут ситуація складна, бо за винятком спеціальних факультетів, мову вивчити не лише неможливо, а навіть важко підтримувати нормальний рівень знань вже добре підготовлених студентів (у технічному ВНЗ ми маємо 2 години на тиждень). Тож, щодо зовнішніх переваг, відповідь - стовідсоткове так. А втім, КМС більшою мірою орієнтована саме на зміни внутрішньої структури викладання у вищих навчальних закладах. Запровадження кредитно-модульної системи передбачає повну трансформацію системи освіти.

По-перше, змінюється поняття академічної групи. Українці вже давно зрозуміли, що на заході такий колектив ніхто не формує і кожен студент вільний від задекларованого у журналі списку. Це, в принципі, відповідає основам демократії. Кожен обирає собі розклад і планує свій робочий день відповідно своїх власних бажань, зайнятості та фізичних здібностей. На розсуд студенту пропонується перелік навчальних дисциплін, які він має обов'язково опанувати протягом навчального року, та список тих наук, з яких можна вивчати щось за бажанням. До того ж, нормальний університет, який себе поважає і не хоче втратити студентів вже після кількох днів їхнього навчання, видає кожному на руки у перший день навчального процесу спеціальний розклад, де зазначено, у якій аудиторії, о котрій годині, який викладач читатиме лекцію чи проводитиме заняття, і з якої саме дисципліни. Особистісно-орієнтований підхід до навчального процесу - річ надзвичайно корисна, бо, студент, принаймні, зможе обрати той комплект дисциплін та тих викладачів, що відповідає його власним здібностям.

Дійсно, викладачі різняться за своїми методичними звичками і манерами, а студенти за рецептивними здібностями. Тож, дозволивши обирати викладача і дисципліну, керівництво ВНЗ тим самим стимулює

розвиток професійної майстерності, прагнення співробітників кафедр підвищувати свій рівень, змінювати методики викладання, аби залучати студентів до цікавої і плідної роботи. Це сприятиме росту здорової конкуренції у межах навчального закладу, формуватиме нормальну самооцінку і студента і викладача.

Згідно принципів КМС на самостійну роботу буде відведено близько 55-60% навчального часу. За кожним студентом буде закріплено куратора. Не у старому розумінні вихователя і морального наставника, а куратора, який буде скеровувати і орієнтувати навчальну діяльність студента. На кожного студента планується відводити не менше години на тиждень. Роль куратора полягає у тому, щоб допомогти студенту зорієнтуватися у тому переліку навчальних дисциплін, які йому належить опанувати, підказати правильний шлях, порадити кращий порядок вивчення тих чи інших розділів науки.

Самостійна робота студента буде складатися з виконання індивідуальних завдань, написання конспектів за окремими темами, виконання рефератів, контрольних робіт, опрацювання першоджерел за темами. Доля аудиторних занять становитиме той мінімум, який необхідний для того, щоб дати студентам теоретичну базу, навчити їх працювати з літературою, Інтернет-виданнями, орієнтуватися у теоретичному розмаїтті тощо. Практичні заняття становитимуть переважно систему тестувань, контрольних робіт чи дискусійних обговорень певної теми. Відповідно, враховуватимуться не лише ті результати, які отримує студент у процесі роботи у групі, а й ті його напрацювання, що є результатом самостійної навчальної діяльності. За сумою балів студент отримуватиме відповідну оцінку і це звільнить його від складання сесійних екзаменів та заліків. Останні матимуть місце у тому разі, коли студент бажатиме підвищити оцінку. Простіше кажучи, за умов КМС кожен, хто прийшов на першу лекцію, отримає перелік тих завдань, які він має виконати протягом навчального курсу, і вже у процесі навчання зможе самостійно оцінювати свої успіхи, порівнюючи кількість балів, що він набрав і відповідну їм оцінку. Така форма навчання привчить студентів до регулярної роботи, до постійного розміреного навантаження, зникне і психологічний фактор стресу, який називався сесія. Відповідно мають покращитися і стосунки між викладачами і студентами при введенні КМС. КМС привчає до стабільності і відповідальності, до раціонального планування свого робочого плану, стимулює прагнення досягти успіху.

Висновки

Щодо якості освіти, то це питання турбує не лише українців. Всі країни Європи зазначають зниження якісного рівня освітніх послуг. Занепокоєність цією проблемою призвела до необхідності розробки комплексу погоджених стандартів, процедур і керівних принципів забезпечення якості на рівні вузів, на національному та загальноєвропейському рівнях, створення і погодження загальних

критеріїв та методологій із забезпечення якості. В принципі вже те, що КМС орієнтована на студента, що прийшов до вищого навчального закладу за знаннями і, відповідно, готовий вчитися, працювати на повну силу, - одна з відмінних заporук якості.

Отже, пластикові перепустки у світ дорослих людей отримуватимуть за кілька років українські студенти з європейським майбутнім.

Перспективи подальших наукових досліджень:

- ✓ розробка вітчизняної концепції сучасної вищої освіти;
- ✓ адаптація основних ідей Болонської декларації до сучасних реалій розвитку вітчизняної освіти;
- ✓ аналіз теоретичних і практичних засад Болонської декларації в концепції розвитку української освіти та науки.

Джерела

1. Пожуєв В.І. Основні тенденції розвитку вищої освіти в контексті Болонського процесу // “Збірник наукових праць Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії”. – Запоріжжя, ЗДІА. – випуск № 22 – 2005. – 223 с.

2. Вища освіта України і Болонський процес. Курс лекцій для самостійної роботи магістрів спеціальності 8.050201 „Менеджмент організацій“ /Укл.: Воронкова В.Г., Швець О.Є. – Запоріжжя, 2004. – 95 с.

Стаття надійшла 19.05.2006 г.